

ادبیات کودک و نوجوان در «استونی»

از مشهورترین نویسندگان و منتقدان ادبی کشور استونی، «فریدبرت توگلاس»^۱ است که در فاصله سالهای ۱۹۷۱-۱۸۸۶ در قید حیات بود. او تولید کتاب در این کشور را به رودخانه تشبیه کرده که بی‌شک، این تشبیه در مورد ادبیات کودک و نوجوان کشور استونی، به حقیقت بسیار نزدیک است. توگلاس می‌گوید: «تولید کتاب، بی‌آن که توجهی برانگیزد، اوج گرفت و شکوفا شد و سپس به ناگهان، چشمه آن خشک شد. این جریان، طی دهه‌های متمادی، ذره ذره روان شد، بی آن که کسی آن را ببیند؛ گویی سرچشمه آن نماند بود. سپس در مقابل موانع متوقف شد و رودخانه به باتلاق خشک و بدون ساحل مبدل گشت. با وجود این، سرانجام به وسعت رودخانه زمان ما رسید...»

در سال ۱۵۲۵ میلادی، نخستین کتاب به زبان استونی منتشر شد و از آن زمان تاکنون، کتاب‌های کودک و نوجوان به این زبان منتشر می‌شود. در طول سال‌ها، تلاش‌های فراوانی برای سرکوبی و از بین بردن ادبیات کودک و نوجوان به زبان استونی صورت گرفته است؛ به خصوص در مورد آثاری که با عرق ملی و میهن پرستی همراه هستند. بقای این ادبیات را نخستین بار، «تزار» (امپراتور روسیه)، در سال ۱۸۸۷ میلادی، تهدید کرد. امپراتور روسیه، تاکید داشت که برنامه آموزشی و درسی در کشور استونی، باید بر پایه و اساس زبان روسی باشد. در طول دهه‌های ۱۹۳۰ و ۱۹۴۰ میلادی - در زمان هیاهو و جنگ جهانی دوم - بیشتر نویسندگان محبوب (در استونی) را خائن و دشمن مردم معرفی می‌کردند و چاپ آثار این نویسندگان در کشور ممنوع بود. در سال ۱۹۵۳ میلادی، از ۷۰ کتاب منتشره مربوط به کودک و نوجوان، ۴۹ درصد آنها آثاری خلاق محسوب می‌شد. در سال ۱۹۳۶ میلادی، ۷۰ درصد مجموع آثار منتشره را آثار خلاق و تالیفی تشکیل می‌داد. در سال ۱۹۳۸، این رقم به ۶۹ درصد کاهش یافت و در سال ۱۹۳۹، به ۶۱/۵ درصد رسید. ادبیات کودک و نوجوان ما، برای سومین بار، در سال ۱۹۵۳ مورد تهاجم و سرکوب قرار گرفت. زمامداران شوروی که قصد تسلط بر ملت را داشتند، می‌گفتند که یک کودک استونی، برای کسب موفقیت در این جهان، می‌بایست توانایی تکلم به زبان‌های خارجی، به خصوص زبان روسی را داشته باشد. تا آن زمان، کمیت چاپ کتاب‌های کودک و نوجوان در استونی و روسیه، در یک سطح بود؛ اگرچه در حدود ۸۵ درصد از نسخه‌های چاپ شده، آثار نویسندگان روسی ساکن روسیه بود. در سال ۱۹۵۳، در حدود یک سوم از مجموع آثار منتشر شده کودکان و نوجوانان کشور استونی، به زبان روسی بود.

در حقیقت، زبان استونی، مزاحم سیاست‌های زبانی اتحاد جماهیر شوروی بود. به همین منظور، کودکان کشور استونی می‌بایست الفبای خود را به الفبای «سیریلیک»^۲ تغییر دهند. آنها فقط تا کلاس سوم و چهارم دبستان

در حقیقت،
زبان استونی،
مزاحم سیاست‌های زبانی
اتحاد جماهیر شوروی بود.
به همین منظور،
کودکان کشور استونی می‌بایست
الفبای خود را به الفبای «سیریلیک»
تغییر دهند.
آنها فقط تا کلاس سوم و چهارم
دبستان می‌توانستند
به زبان مادری خود تحصیل کنند

می‌توانستند به زبان مادری خود تحصیل کنند؛ همان‌طور که مردم قفقاز و سبیری هم در سال ۱۹۵۳، این مسئله را تجربه کرده بودند. پس از مرگ استالین، وضعیت تا حدی بهبود یافت. اواخر دهه ۱۹۵۰ و اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی، سال‌های خوبی برای نویسندگان استونی بود. آنها در این فاصله زمانی، توانایی احیای ادبیات بومی و ملی خود را یافتند. این نویسندگان، در کشور استونی، بسیار محبوب و شناخته شده بودند و بسیاری از آن‌ها شهرت بین‌المللی کسب کردند. نویسندگان برجسته استونی که به شکل‌گیری ادبیات کودک و نوجوان استونی کمک کردند، عبارتند از: ایکو ماران،^۳ هلز و ماند،^۴ الن نیت،^۵ رالف پراف،^۶ آینو پرویک،^۷ هولگر پوک،^۸ انو رود،^۹ سیلویا رانامن،^{۱۰} یان راناپ^{۱۱} و آینو والی.^{۱۲}

از بین تصویرگران برجسته استونی می‌توان به ریچارد کیویت،^{۱۳} کارین لوتس،^{۱۴} و تصویرگر ارجمند افسانه‌های آندرسن، آگوست روزیلت،^{۱۵} هلموت والتمن^{۱۶} و ادوارد ویرالت^{۱۷} اشاره کرد. راه و روش این تصویرگران پیش‌کسوت را کسانی مثل ریچارد کالیو^{۱۸} تصویرگر داستان‌های سه تفنگ‌دار، نوشته آلکساندر دوما، ادامه دادند.

در اواخر ۱۹۷۰ و اوایل ۱۹۸۰، بار دیگر اقداماتی برای براندازی و جایگزینی ادبیات کودک و نوجوان استونی، با ادبیات کودک و نوجوان روسی، صورت گرفت. با این که سر و صداهای مربوط به سانسور خوابیده بود، اما مجوز نشر از «مسکو» صادر می‌شد و بدین ترتیب، گروه جدیدی از نویسندگان منع شده، یا به عرصه ظهور گذاشتند. به عنوان مثال، چاپ آثار نویسنده سوئدی، «آسترید لیندگرن»^{۱۹} (جز به زبان روسی)، ممنوع بود. چون این خانم، در مصاحبه‌ای اتحاد جماهیر شوروی را کشوری خودکامه و مستبد خوانده بود. به علاوه، ناشران برای چاپ کتابی به زبان استونی، می‌بایست سلسله مراحل اداری پیچیده و دشواری را پشت

سر می‌گذاشتند که در مواقعی، این اقدامات تا دو سال هم طول می‌کشید!

مسکو برای متحد ساختن تمام جمهوری‌ها شوروی، می‌خواست در همه جا کتاب‌های روسی منتشر و توزیع کند. استونی تنها جمهوری شوروی بود که با این برنامه مخالفت کرد. استونی کتاب‌های نویسندگان استونی را به زبان روسی، برای مسکو تأمین می‌کرد و البته چاپ این کتاب‌ها روی کاغذهای مخصوصی که به همین منظور تهیه می‌شد، صورت می‌گرفت. به همین سبب بسیاری از کتاب‌های کودک و نوجوان استونی، به زبان روسی ترجمه و در سرتاسر اتحاد جماهیر شوروی خوانده شد. به علاوه، ترجمهٔ این آثار در دیگر کشورهای سوسیالیستی که روسی، زبان دوم آنها محسوب می‌شد نیز مطالعه می‌شد.

یکی دیگر از قوانین دست و پاگیری که موجب تباهی ادبیات کودک و نوجوان استونی بود، منع نویسندگان از چاپ بیش از یک اثر به زبان مادری آنها در طول یک سال بود. به ظاهر، این قانون برای جلوگیری از رفاه و کسب سود مالی نویسندگان بود. البته این قانون و اجرای آن در زمینهٔ کتاب‌های مصور کودکان، بسیار نامعقول و مضحک بود؛ چون نویسندگان این قبیل کتاب‌ها، درآمد بسیار ناچیزی داشتند. نویسنده کشور کوچکی چون استونی، چطور می‌توانست با درآمد حاصل از انتشار کتاب‌های کودک و نوجوان زندگی کند؟ چه رسد به این که ثروتمند شود!

درحقیقت، ادبیات کودک و نوجوان استونی، مزاحم بوروکراسی حاکم بر مسکو بود؛ چون با این که استونی از جامعهٔ کوچکی برخوردار بود، اما داستان‌های خلاق، بازار بسیار خوب و پررونقی در آن جا داشتند. نسخه‌های به فروش رفته از کتاب‌های «نورود» بیش از دو میلیون بود و اشعار «لین نیت» (برای کودکان)، به بیش از یک میلیون و نیم تیراژ رسید و «یان راناپ» هم (از نظر چاپ کتاب) «میلیونر» شده است!

هم‌چنین، سنت دیرینهٔ انتشار سالنما در مدارس - انتشار مجموعه نوشته‌های کودکان و نوجوانان - نیز منع شد. در عوض، به مدارس پیشنهاد شد تا به طور مشترک، سالنما منتشر کنند که البته این نیز با سانسور هیأت بررسی همراه بود. درواقع، شاید استونی تنها جمهوری اتحاد جماهیر شوروی بود که به چاپ سالنما در مدارس، بسیار پایبند و مقید بود. چه‌بسا ادبیات کودک و نوجوان ما از همین جا سرچشمه گرفته باشد. با توقیف چاپ سالنما، کودکان و نوجوانانی که به نوشتن و چاپ اندیشه‌های خود علاقه‌مند بودند، ضربه خوردند.

تنها تعداد اندکی از نویسندگانی که در دههٔ ۱۹۷۰ میلادی حرفهٔ نویسندگی را شروع کردند، کارشان را در دههٔ ۱۹۹۰ هم ادامه دادند. این نویسندگان عبارتند از: لیلو تینگال، ^{۲۰} تیا تومِت ^{۲۱} و هِنو کائو. ^{۲۲} آندروی کیویراک، ^{۲۳} اثر تمثیلی ماندگار خود به نام «زرافه» را آفرید و پس از آن عقب‌نشینی کرد و کتاب دیگری ننوشت. در ضمن، عده‌ای

از نویسندگان که کار خود را در دههٔ ۱۹۶۰ آغاز کرده بودند، به دلیل مشکلات اقتصادی، نتوانستند به کار خود ادامه بدهند. در طول دههٔ ۱۹۱۰، تعداد نویسندگان جوانی که وارد این حرفه شدند، بسیار کم بود. امروزه، میانگین سن نویسندگان استونی، ۶۷ سال است! در سال ۱۹۹۷، ادبیات کودک و نوجوان استونی، تنها یک چهارم مجموع آثار ادبی کودک و نوجوان منتشرهٔ کشور استونی را تشکیل می‌داد. شگفت‌انگیز است که تصویرگران کتاب‌های کودک، از دو دههٔ ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰، بهترین بهره را بردند. در این دوره، هنرمندانی چون سیلوی لیوا، ^{۲۴} یان تامسار ^{۲۵} و راوی والدُف ^{۲۶} فعال بودند.

در طول سال‌های سخت آغازین دههٔ ۱۹۹۰، کتاب‌های کودک و نوجوان استونی، توانست در برابر تغییر جامعهٔ سوسیالیست به بازار آزاد، تاب بیاورد. در سال ۱۹۹۱ تنها ۵۰ عنوان کتاب کودک و نوجوان نوشته شده به زبان استونی، منتشر شد، اما در سال ۱۹۹۵، تعداد این عناوین به ۲۲۵ و در سال ۱۹۹۶، به بیش از ۲۶۰ عنوان رسید. با افزایش تعداد کتاب‌های منتشرهٔ کودک و نوجوان، نوید حفظ آداب و رسوم مربوط به انتشار کتاب افزایش می‌یابد. در دههٔ ۱۹۳۰، ژانر «علمی - تخیلی» رشد و رونق یافت و خوشبختانه، هم‌اینک بار دیگر احیا شده است. به علاوه، کتاب‌هایی هم در زمینه موسیقی و طبیعت، تألیف و منتشر می‌شود. موضوع طبیعت، پیش از جنگ جهانی دوم، بیشتر در آثار نویسندگانی چون آگوست مالک ^{۲۷} و ریچارت روهِت، ^{۲۸} رواج داشت. البته این ژانر، بار دیگر در آثار نویسندگانی مثل «یاری یوگیسالو» ^{۲۹} و «یان راناپ» ^{۳۰} احیا شده است. راناپ، یکی از نویسندگان توانایی است که در داستان‌های خود، درخصوص حال و هوای مدارس هم می‌نویسد. او با مشاهدهٔ ابعاد مثبت و منفی فضای مدارس، آن‌چه را بر روح و روان فرزندان ما گذشته به تصویر می‌کشد. برخی از نویسندگان هم مثل توماس رودام، ^{۳۱} میچل تیکس، ^{۳۲} هِل لاس ^{۳۳} و آستا پولدمائی ^{۳۴} به زندگی خصوصی کودکان و نوجوانان در آثار خود می‌پردازند.

از زمان انتشار «پی پی جوراب بلند» ^{۳۵} عنصر طنز به شکلی هنرمندانه و با ظرافت وارد داستان‌های افسانه‌ای شده و بدین ترتیب، این سبک نگارش، در ادبیات کودک و نوجوان کشور استونی، متمایز و ممتاز گشته است. انو رود، به سبب ترکیب زیبای طنز با شعر و بازی با کلمات شهرت دارد. هم‌چنین، کالجو کانگور، ^{۳۶} افسانه‌هایی در این زمینه می‌نویسد و آینو پروویک، افسانه‌های چندلایه و پیچیده می‌آفریند. یکی دیگر از ژانرهای متداول، شعر کودک و نوجوان است. دراین زمینه، می‌توان به آثار کلاسیک کارل ادواردسوت، ^{۳۷} جِی. اورو ^{۳۸} و اِلن نیت اشاره کرد.

در حال حاضر، مربیان و معلمان هم توجه خاصی به ادبیات کودک و نوجوان دارند. با حمایت و پشتیبانی وزارت فرهنگ، مجموعه ده‌جلدی گزیده‌های ادبی، برای ثبت و حفظ تاریخچهٔ ادبیات کودک و نوجوان استونی، در حال

تدوین است. جلدهای مختلف این مجموعه (تاکنون شش جلد مجموعه منتشر شده است)، روی انواع ادبیات عامیانه و نقش و تأثیر نویسندگان، از سال ۱۷۸۲ تا قرن بیستم توجه دارند. در سال ۱۹۹۹، کتابخانهٔ ملی استونی، با همکاری یک مؤسسهٔ سوئدی و نیز سفارت سوئد، سمیناری به نام «بچه‌ها را ملاقات کنیم»، تشکیل داد. در این سمینار، نویسندگان و تصویرگران برجستهٔ دو کشور استونی و سوئد، درخصوص ابعاد مختلف دوران کودکی و انتشار کتاب برای کودکان و نوجوانان، بحث و تبادل نظر کردند.

در طول قرن‌های متمادی، بیش از ۵ هزار عنوان کتاب در تیراژهای متفاوت (به زبان استونی)، برای کودکان و نوجوانان انتشار یافته است. اگر کسی می‌خواست و می‌توانست همهٔ این کتاب‌ها را جمع‌آوری کند و روی هم بچیند، آنها هم‌اینک فاصلهٔ چندانی با ماه نداشتند! حال ما باید با استفاده از کتاب‌هایمان، خود را به ماه برسانیم و کل استوا را با کتاب‌های خود تحت پوشش قرار دهیم.

پاورقی‌ها:

- ۱- Friedebert Tuglas
- ۲- Cyrillic
- ۳- IKo Maran
- ۴- Heljo Mand
- ۵- Ellen Niit
- ۶- Ralf Prave
- ۷- Aino Pervik
- ۸- Holger Pukk
- ۹- Eno Raud
- ۱۰- Silvia Rannaman
- ۱۱- Jaan Rannap
- ۱۲- Heino Valli
- ۱۳- Richard Kivit
- ۱۴- Karin Luts
- ۱۵- August Roosileht
- ۱۶- Helmut Valtman
- ۱۷- Eduard Viiralt
- ۱۸- Richard Kaljo
- ۱۹- Astrid Lindgren
- ۲۰- Leelo Tingal
- ۲۱- Tilia Toomet
- ۲۲- Henno Kao
- ۲۳- Andrus Kivirahk
- ۲۴- Silvi Liiva
- ۲۵- Jaan Tammsaar
- ۲۶- Evi Valdov
- ۲۷- August Malk
- ۲۸- Richart Roht
- ۲۹- Jarri Jogisalu
- ۳۰- Jaan Rannap
- ۳۱- Toomas Randam
- ۳۲- Mihkel Tiks
- ۳۳- Helle Laas
- ۳۴- Asta Poldmae

^[1] ۳۵- این اثر به زبان فارسی ترجمه شده است (Pippi Longstocking)

^[2] ۳۶- Kalju Kangur

^[3] ۳۷- Karl Eduard soot

^[4] ۳۸- J. oro